

УЛЯНА МІЩУК
ОБРАЗ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРОСТОРУ
В МОВІ ІСТОРИЧНИХ ПОЕМ ЛІНИ КОСТЕНКО

Насиченість мови історичних творів Ліни Костенко етноконотованими образами засвідчує виразну національну зорієнтованість її мовомислення. *Україна* в мовному зображенні поетеси — це місткий мовно-естетичний код національної культури, навколо якого розвиваються потужні лексико-семантичні поля та розгорнуті асоціативно-образні ряди.

Мовна майстерність Ліни Костенко виявляється, зокрема, в активній розбудові образу національного простору, уведенні до обширу його дії нетрадиційних, іноді семантично неконтактних або периферійних елементів. На загал міцно закорінена у народній творчості, національній словесній традиції, стилістична манера авторки подекуди виявляє цілком несподіване бачення образу *України*, зумовлене, очевидно, своєрідністю осмислення зображуваних в історичних поемах подій. Руйнуючи домінуючий в українській поетичній традиції стереотип «вишневого садочка», узагальнений образ *України* поетеса часто конкретизує за допомогою образів руйнівної семантики (*подертий, руїна, згарище, пустка, скаламучені броди* тощо) або ж слів — носіїв негативних емоцій чи психологічних станів, що є опосередкованими характеристиками описуваного простору (*нещастя, туга, розпач, великомучениця*):

Ось люди йдуть, а скрізь — одна руїна;

***

Що я тут стережу? Ці давно скаламучені броди?

***

В авторській інтерпретації Л. Костенко вони часто стають контекстуальними синонімами, елементами одного розгорнутого асоціативно-образного ряду:

Україно, Великомученице, зоре моїх нещасть!

На Кусноньки подертий у ярмі —

Великий край Неданової волі!

Багату палітру мовних знаків, здатних географічно конкретизувати образ національного простору, складає поетична топонімія. На думку С. Єрмоленко, до номінацій, «що передають культурно-історичний колорит епохи, належать власні назви — топоніми, антропоніми». У мові історичних поем Ліни Костенко спостерігаємо цілий комплекс таких назв населених пунктів, які стають семантично та експресивно місткими кодами зображення етапів історичного шляху *України*:

Моя поразка зветься *Берестечком*;

***

Скрізь Лиховки, Недогарки, Топильно,

Погарщина і Рубані Мости,

Зарубанці. Топільне. Попелюхи.

Полонне. Погорільці. Гробове.

У багатьох відомих назвах населених пунктів авторка вбачає поетичну універсалізацію локальних, ландшафтних особливостей місцевості або ж роду занять, характерних для мешканців згадуваного регіону. На їх основі вибудовані розгорнуті синтаксичні єдності на зразок:

Попасне, Очеретяне, Гречане,

Затишне, Бурякове і Хмільне,

Прилуки, Луки, Липи, Липовеньки,

Лелеківки, Березівки, Стави,

Дубовий Гай, Гильці, Берестовеньки.

Семантична структура етнотопонімічних знаків не тільки забезпечує змалювання пластичної зорової картини національного простору. У ній стилістично закодовані також

прямі та опосередковані натяки авторки на окремі риси етноментальності: *Дрімайлівка, Немиринці, Гнівань, Великий Студин, Халеп'я, Холоп'є, Спасибівка, Терпилівка* тощо.

Поетеса дуже тонко відчуває усі лексичні, морфологічні, стилістичні нюанси, які уможливають багатогранне поетичне окреслення *України*. Так, показовим для її авторського стилю є обігрування у складі okazіональних композитів-топонімів полісемантизму числівникових елементів (*Нові Голгочі на Чотирибоки, І П'ятихатки між Семимогил*), експресивно-виражального потенціалу сакрально мотивованих складників (*Білобожниця, Богодухів, Вознесенка, Богуслав*).

Сакральне становить доміанту змальовуваного Ліною Костенко образу *України*, оскільки відтворює характерну рису менталітету українського народу — його релігійність, яка — відповідно — визначала особливості народної архітектури, моделювання етнічного простору тощо. У мовно-просторовому вимірі історичних поем абсолютизовано той факт, що архітектурним стрижнем кожного українського населеного пункту — міні-простору була саме церква. Тому стилістично умотивованим є асоціативне зіставлення *України* з *храмом Божим, церквою, собором*:

Самих тут келій — кілька добрих вулиць

Самих церков — на кілька тих Полтав.

Звернімо увагу також на оформлену за іншою стилістичною моделлю, кількоступенево ускладнену метафору — характеристику національної історії — *храми твоїх ридань*:

Білою церквою в зоряний попіл

Виросли храми твоїх ридань.

Образне співвіднесення *Україна* — *храм* (а саме — негативно конотований образ *втрачений храм*) кульмінує семантику втрати державності у романі «Берестечко»:

Шукаю обрис *втраченого храму*.

Негативна конотація образу національного простору розвивається і за рахунок своєрідних «нульових» художніх конкретизацій, скажімо, коли стрижневий образ — конкретизатор просторового значення творить єдину синтаксичну чи семантичну синтагму з дієсловом *нема*:

Таке безлюддя марне і смутне.

Нема ніде ні коника, ні плуга.

***

Зайшли в якесь подвір'ячко. *Осель нема*.

***

Ані двора. *Церковці* й поготів.

Лиш на узгір'ї декілька хрестів.

***

Остання із наведених ілюстрацій свідчить також про те, що *храм, церква* — не єдині сакральні мотивовані конкретизації образу національного простору. Мовна свідомість поетеси оперує кількома мікрообразами цього лексико-семантичного поля, як-от *хрест, цвинтар, могила*. Вони розвивають згаданий уже напрямок негативної забарвленості:

От що в нас є — *могили* та й *могили*.

До арсеналу усталених засобів поетичного окреслення національного простору, який «легко вгадується в метонімічних деталях ландшафту, природи, в особливостях метафоризації навколишнього світу» (Л. Ставицька), належить асоціативне співвіднесення *Україна* — *степ*. Продовжуючи мовнопоетичну традицію Т. Шевченка, Є. Маланюка, Л. Костенко узагальнює образ *степу* до рівня національно конотованого символу, що стає потужним реалізатором макрообразу *Україна* :

І знову *степ*,

І знову даль розлога;

***

О скільки нам, Боже, *ти степу* одміряв!

Помітне місце у поетичному словнику Ліни Костенко посідають назви рослин, предметів та явищ національної побутової культури, які у певних віршових контекстах теж набувають статусу мовних маркерів національного простору:

...наша *гребля* та ті наші *верби*...

***

А ось вузенька *кладка в три жердини*.

Як бачимо, образ національного простору в поезії Л. Костенко є семантично відкритим. Він не тільки розвивається за рахунок традиційно-поетичних конкретизацій (як-от топоніми, етнолексика, етносимволи), але й здатен нарощувати нові асоціативно-образні ряди, актуалізувати нові, стилістично периферійні конкретизації.